

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

REPORTS OF THE IX INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE "A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES"

м. Харків, 21–22 жовтня 2021 р.

Харків
2021

УДК 740+656+338

ББК 87

Л 93

Головні редактори:

Панченко С. В. – доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, ректор Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашинік В. О. – д-р філос. наук, професор

Бакланов О. М. – д-р хім. наук, професор

Близнюк Л. М. – канд. філол. наук, доцент

Ватуля Г. Л. – д-р техн. наук, професор

Вельш В. – габілітований д-р філос. наук, професор

Даніліян В. О. – канд. філос. наук, доцент

Дудін О. А. – канд. техн. наук, доцент

Змій С. О. – канд. техн. наук, доцент

Колеснік К. Е. – канд. іст. наук, доцент, академік ТАУ

Куценко М. Ю. – канд. техн. наук, доцент

Новіков Б. В. – д-р філос. наук, професор

Павлов В. І. – канд. філос. наук, доцент

Панченко В. В. – канд. техн. наук, доцент

Петрушов В. М. – д-р філос. наук, професор

Соломніков І. В. – канд. екон. наук, ст. викладач

Толстов І. В. – канд. філос. наук, доцент

Устенко О. В. – д-р техн. наук, професор, академік ТАУ

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 9 від 22.09.2021 р.)

Л 93 Людина, суспільство, комунікативні технології : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 21–22 жовтня 2021р. / відп. за випуск Н. В. Алексєєнко. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2021. 340 с.
ISBN 978-617-7927-79-1

УДК 740+656+338

Друкується в авторській редакції

ISBN 978-617-7927-79-1

© Авторський колектив, 2021

ГЕЕРТ КАЙЛЬ ТА АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ В НІМЕЧЧИНІ

Одним із важливих представників аналітичної філософії у сучасній Німеччині є відомий професор філософії Геерт Кайль (Geert Keil, нар. в 1963 р.). Він навчався в університетах Бохуму та Гамбургу, де в 1991 р. захистив докторську дисертацію з філософії. Ця праця вийшла пізніше під назвою «Критика натуралізму» (1993). Потім Геерт Кайль пройшов стажування в університетах США та Норвегії. Серед його важливих монографій є наступні: «Віллард Ван Орман Квайн. Вступ» (2002), «Свобода волі» (2007), «Свобода волі та детермінізм» (2009), «Якщо я не помиляюся. Спроба про людську здібність помилятися» (2019), «Роздуми про корона-вірус: філософські есе про пандемію та її наслідки» (2021) та інші.

З 2010 р. Геерт Кайль очолює кафедру філософської антропології у Берлінському університеті імені братів Гумбольдтів (Німеччина). У вересні 2018 р. його було обрано президентом німецького «Товариства аналітичної філософії» (Gesellschaft für Analytische Philosophie), яке зараз об'єднує більше одної тисячі членів – як професійних філософів, так й інших прихильників цього філософського напрямку. Як зазначає офіційна веб-сторінка цього товариства: «Метою «Товариства аналітичної філософії» є підтримка та розповсюдження аналітичної філософії. Це відбувається завдяки обміну інформацією, координації та консультаціям щодо дослідницьких проєктів, підтримці молодих науковців, зокрема через організацію конференцій та конгресів» [1]. Крім цього, дане товариство підтримує міжнародні контакти та обміни, зокрема й з фахівцями з країн Східної Європи.

Згадана вище робота «Критика натуралізму» (1993) Геерта Кайля – це перероблений та розширений варіант його докторської дисертації, захищеної у Гамбурзькому університеті в 1991 р. [2]. Дана монографія має наступну структуру: «I. Вступ», «II. Натуралістичний виклик», «III. Відповідь мовного дуалізму», «IV. Антропоморфні та фізіоморфні метафори», «V. Натуралізм та людське відношення до природи», «Список літератури». Основна теза даної праці Геерта Кайля – це критика різних аспектів натуралізму з аналітичної точки зору, зокрема з точки зору сучасної філософії мови.

Як відомо, під терміном натуралізм (від. лат. *natura* – природа) розуміються різні філософські позиції, які стверджують, що все суще є проявом

природи та існує лише за законами природи. Не дивлячись на певні розходження, представники натуралізму виходять з тези, що природа є єдиним універсальним принципом всього суцього [3]. Саме проти цього принципу натуралізму націлена праця «Критика натуралізму» (1993) сучасного німецького філософа Геерта Кайля.

У своєму «Вступі» німецький професор вказує на те, що він не буде дискутувати щодо «етичного натуралізму», тобто мета-етики, або фундаментальної етики в традиції роботи «Принципи етики» (1903) англійського фундатора аналітичної філософії Джорджа Едварда Мура (1873–1958), а буде займатися лише критикою «теоретичного натуралізму» [2, 6]. Далі Геерт Кайль уточнює, що саме він розуміє під цим терміном, й надає коротку характеристику окремих позицій представників цього напрямку у главі «II. Натуралістичний виклик».

Зокрема тут мова йде про такі чотири напрямки. По-перше, це американський натуралізм 1940-х рр., наприклад, робота «Натуралізм та людський дух» (Naturalismus and the human spirit, 1944) Єрванта Крікоряна (Yervant Krikorian). По-друге, це фізикалізм 1930-х рр., зокрема представники «Віденського гуртка» у Австрії: Рудольф Карнап та Отто Нойрат. Зокрема, Геерт Кайль пише: «Центральна теза фізикалістів – це теза про можливість перекладу всіх смислових речень на фізичну універсальну мову науки» [2, 33]. Далі він вказує на 3-й напрямок: «натуралізовану теорію пізнання», посилаючись на працю Віларда Квайна «Натуралізована епістемологія» (1968), й при цьому наголошує: «Квайн ніде точно не пояснює, що саме він розуміє під «натуралізмом», хоча він часто використовує це поняття» [2, 43]. Нарешті, 4-й напрямок – це «Елімінативний матеріалізм», в контексті якого Геерт Кайль апелює до роботи «Матеріалізм та проблема Духа-тіла» (1963) австро-американського філософа Пола Фесрабенда та американського представника аналітичної філософії Ричарда Рорті і його праці «Ідентичність Духа-тіла та категорії» (1965).

В наступному параграфі цієї глави під назвою «Натуралізм та мова». Геерт Кайль вказує, що представники натуралізму в дусі свого девізу «Все є природа», в залежності від індивідуальних позицій обрали «п'ять стратегій», щоб «нейтралізувати людську мову як феномен сам в собі» [2, 83] та виправдати свій девіз. Далі автор подає перелік названих стратегій: 1) «Людська мова – це лише природа», 2) «Людська мова – це природно-історичний ефемерний феномен, й він знову зникне», 3) «Природа говорить сама», 4) «Людська мова слідує природі», 5) «Через людину говорить її

природа, чи сама мова» [2, 83–84]. Саме спростуванню цих п'яти стратегій присвячені подальші роздуми Геерта Кайля у даній главі його праці.

При цьому у главі «III. Відповідь мовного дуалізму» Геерт Кайль вказує, що він в своїй критиці натуралізму з точки зору філософії мови використовує погляди представників «мовного дуалізму», й пише: «Як відомо, мовний дуалізм – це позиція, яка вийшла із Оксфордської школи філософії буденної мови з метою вирішення проблеми дух-тіло...» [2, 172]. Тут слід згадати, що серед представників вказаної школи були Оксфордські професори: Джон Остін, Гілберт Райл, Пітер Стросон, Джон Серль та інші. Ці мислителі вважали, що труднощі традиційного філософського підходу до мови виникають через непорозуміння, в результаті чого філософи-прихильники «ідеальної мови» забувають ті значення, які слова мають у повсякденному вжитку, тобто у буденній мові.

Отже можна констатувати, що сучасний німецький філософ Геерт Кайль у своїй критиці різних напрямів натуралізму плідно використовує аргументи обох аналітичних традицій: 1) прихильників буденної, або звичайної мови (Оксфордська школа), та 2) прихильників ідеальної мови, до яких спочатку належали відомі австрійські філософи Рудольф Карнап та ранній Людвіг Вітгенштайн, який в 1930-р. змінив свою позицію на користь буденної, або звичайної мови.

Цікавими є роздуми Геерта Кайля в главі «IV. Антропоморфні та фізіоморфні метафори», зокрема в параграфі «1. Натуралізм та проблема метафор». Тут німецький автор спочатку наголошує: «Метафорі в сучасній філософії приділяється багатоманітна увага, оскільки багато авторів побачили, що у темі метафор збігаються центральні питання філософії мови, теорії пізнання та теорії науки» [2, 229]. У контексті своєї аналітичної позиції Геерт Кайль далі акцентує увагу на трьох різновидах метафор: 1) «лексичні метафори» (Lexikalische Metapher), 2) «конвенціональні метафори» (konventionelle Metapher), 3) «інновативні метафори» (innovative Metapher).

До перших, тобто «лексичних метафор», які Геерт Кайль також ще називає як «мертві метафори», або «необхідні метафори» [2, 230], він відносить метафори таких типів, як «холоднокровний», «шийка пляшки», «гордовитий», тобто, які колись ввійшли до словарного запасу та заповнили певні прогалини. Але носії мови використовують ці метафори, й при цьому не усвідомлюють, що вони є метафорами, а використовують їх як звичайні слова. Другі, «умовні метафори», або «конвенціональні метафори» – це метафори типу «проковтнути книгу», «випустити пару», «недоречне порівняння». Нарешті, третій різновид

метафор – це «інновативні метафори», або «поетичні метафори», які використовуються не лише в поезії, але й у звичайному спілкуванні.

При цьому Геерт Кайль вказує, що ці три різновиди метафор мають історичний аспект, тобто, коли нові, або «інновативні метафори» досить швидко можуть розповсюджуватися серед носіїв мови й переходити до другої групи – «конвенціональних метафор». В свою чергу, «конвенціональні метафори» (наприклад, «хмарочос») можуть переходити до групи «лексичних метафор». Також цей німецький філософ вказує, що не всі дослідники вирізняють три названі різновиди метафор, деякі з них говорять лише про «два типа метафор» [2, 231], а саме: 1) інновативні та 2) конвенціональні, оскільки такі автори не визнають існування «лексичних метафор», зараховуючи їх до групи конвенціональних метафор.

У наступному параграфі «2.1. Екскурс до теорії метафор» з цієї глави «IV. Антропоморфні та фізіоморфні метафори» Геерт Кайль вирізняє п'ять «мовно-теоретичних теорій щодо функціонування метафор»: 1) порівняльна теорія, 2) субститативна теорія (коли метафора стоїть замість «чогось» у даному тексті), 3) фільтраційна теорія, або теорія фільтрів, 4) інтерактивна теорія, 5) прагматична теорія непрямого повідомлення [2, 272–273]. При цьому він торкається в контексті вказаного питання позицій відомих класиків аналітичної філософії, зокрема робіт з філософії мови американського філософа Дональда Герберта Девідсона (1917–2003). Посилаючись на його статтю «Що мають на увазі метафори» (1978), Геерт Кайль виказує свою згоду з тезою Девідсона, згідно з якою «...немає ніякої відмінності між порівнянням та метафорою, до тих пір доки ми не зараховуємо до структури порівняння даного релевантного відношення порівняння» [2, 273].

На завершення слід ще вказати, що названа робота Геерта Кайля вийшла як 34-й том в авторитетній серії під назвою «Джерела та студії з філософії». Крім цього, ще потрібно також згадати, що монографія «Критика натуралізму» була надрукована репринтним виданням у Берліні у 2012 р. В якості основного висновку можна констатувати, що дана праця німецького філософа Геерта Кайля була важливим та оригінальним внеском у критику натуралістичних позицій з точки зору сучасної аналітичної філософії.

Список використаних джерел

1. Gesellschaft für Analytische Philosophie. URL: <https://www.gap-im-netz.de/de/>
2. Keil G. Kritik des Naturalismus. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1993. 430 S.
3. Keil G. Willensfreiheit und Determinismus. Ditzingen: Reclam Verlag, 2018. 192 S.

ЗМІСТ

Привітальна промова ректора Українського державного університету залізничного транспорту С. Панченка	3
Привітальна промова проректора з наукової роботи Українського державного університету залізничного транспорту Г. Ватулі	4
СЕКЦІЯ І. ФІЛОСОФСЬКІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
АБАШНІК В.О. Володимир Чучмарів (1898–1978) як дослідник філософії Спінози	5
АБАШНІК У.В. Геерт Кайль та аналітична філософія в Німеччині	11
АНДРУЩЕНКО В.П. Академічна мобільність як запорука ефективності вищої освіти	15
ГРИНЬОВА Д.А. Антикітерський корабель: історія дослідження	19
ГУЖВА А.А. «Етика Авраама»: назустріч комунікативному розуму	22
ДАНІЛ'ЯН В.О. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для українського суспільства	25
ДАНІЛ'ЯН В.О., ВОРОБІЙОВА А.А., НАГОРНА А.Є. Актуальні проблеми філософської науки в добу глобалізації	28
ДАХНІЙ А. Й. Феномен «позитивно-прекрасної людини» у сучасному світі у контексті екзистенційних мотивів романів Ф. Достоєвського	30
ЗАГОРУЛЬКО О.А. Еволюція поглядів Євгена Чикаленка щодо вирішення аграрного питання в Російській імперії	40
КОММЕДАЛ О. Johan Galtung's theory of structural violence and peaceful transformation of conflicts	45
ЛЮБИВИЙ Я.В. Рефлексія як механізм відтворення та конструювання ідентичності: цивілізаційний аспект	47
ПАВЛОВ В.І., АГУЛОВ В.В. Г.-Г. Гадамер: герменевтичний метод як «універсальний аспект філософії»	52
ПЕТРУШОВ В.М. Людвіг Вітгенштайн і його «логіко-філософський трактат» (до 100-річчя виходу у світ)	59
САБАДУХА В.О. Метафізична теорія особистості як відповідь на глобальні виклики	65

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ
ТЕХНОЛОГІЇ»**

**REPORTS OF THE IX INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE “A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE
TECHNOLOGIES”**

м. Харків, 21–22 жовтня 2021 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times ET.
Умов. друк. арк. 19,76. Наклад 120 прим. Замов. № 1019/9-21.

Видавництво ТОВ «ДІСА ПЛЮС»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ДК № 4047 від 15.04.2011 р.
61029, м. Харків, шосе Салтівське, буд. 154. Тел. (057) 768-03-15,
e-mail: disadruk@gmail.com

Надруковано з готових оригінал-макетів у друкарні ФОП Петров В. В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2400000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел. (057) 778-60-34.
e-mail:bookfabrik@mail.ua